

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hala Zeidan

Ensam vårdnad
- när den gemensamma
vårdnaden fallerar

Examensarbete
30 högskolepoäng

Professor Eva Ryrstedt

Familjerätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1. INLEDNING	6
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Metod	8
1.3 Disposition	8
2. VÅRDNAD	10
2.1 Historisk tillbakablick	10
2.2 Vårdnadshavares ansvar	13
2.2.1 Inledning	13
2.2.2 Rättslig och faktisk vårdnad	13
2.2.3 Vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter	14
2.2.4 Vårdnadsform vid barnets födsel och äktenskaps-skildnad?	17
3. HUR ERHÅLLS VÅRDNADEN?	19
3.1 Inledning	19
3.1.1 Anmälan om vårdnad till skatteverket	19
3.1.2 Internt avtal om vårdnad	19
3.1.3 Domstolens behörighet vid vårdnadstvist	20
4. FÖRFARANDE I MÅL OCH ÄRENDE OM VÅRDNAD	23
4.1 Inledning	23
4.1.1 Samarbetssamtalen och dess utveckling	23
4.1.3 Domstolens utredningsskyldighet	25
5. DOMSTOLENS STÄLLNINGSTAGANDE	28
5.1 Inledning	28
5.1.1 Umgångessabotage	28
5.1.2 Kontinuitetsprincipen	30
5.1.3 Samarbetssvårigheter	32
5.1.4 Föräldrarnas lämplighet	34

5.2 Vårnadskommittens granskning	36
5.2.1 Vanligaste skälen som åberopas i rätten	38
6. ANALYS	40
6.1 Kriterier för ensam vårdnad	40
6.2 Reglernas praktiska tillämpning	41
6.2.1 Umgångessabotage	41
6.2.2 Kontinuitetsprincipen	43
6.2.3 Samarbetssvårigheter	44
6.2.4 Föräldrarnas lämplighet	46
6.3 Har den gemensamma vårdanden avtagit som norm?	47
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	50
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	52

Summary

Joint custody has been the main principle in Swedish Family Law since the custody reform of 1998. The Courts have ever since worked actively to implement joint custody as the main norm and to create a new legal tradition that advocates this form of custody. The presumption of joint custody was removed in the custody reform of 2006. The legislative proposal did however not result in any changes to the rights of the Courts to grant parents single custody against the will of the other parent. The Courts should base their decisions on what custody form that is in the best interest of the child and care should be given to specific circumstances in each court case. The custody reform emphasis the Courts responsibilities to investigate reasons when parents object joint custody. The proposition to 2006 custody reform also emphasis that conflicts between parents should be given due care and investigated. It has deemed to be in the best interest of the child to have a good and close contact with both parents. In legal disputes concerning custody it is the responsibility of the Court to investigate each specific case and decide what custody form that is most suitable. The courts are therefore obliged to investigate whether joint custody is possible or not. The legislative history of 2006 custody reform and analyzed court cases indicate that the criteria's that are determinant for granting single custody are:

- If one parent is sabotaging relationship between the other parent and the child.
- If it is inappropriate to uproot the child from its current environment.
- If the parents have such a "deep and difficult conflict," that they have difficulties in cooperating on issues relating to the child.
- If either or both parents are unfit legal guardians.

In order for the Court to be able to make the best possible decision thorough investigations are required in each specific case to investigate whether the dispute is so deep that future cooperation will be impossible. Previous incidents and future potential incidents are also considered in child custody cases.

Sammanfattning

Sedan vårdnadsreformen år 1998 blev den gemensamma vårdnaden allt viktigare i svensk familjerätt. Domstolarna arbetade aktivt med att införliva gemensam vårdnad som norm och skapa en ny rättstradition som talade för denna vårdnadsform. I och med 2006 års vårdnadsreform togs presumptionen om gemensam vårdnad bort. Lagförslaget innebar inga förändringar angående domstolens behörighet att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Domstolarna ska grunda sitt beslut på vilken vårdnadsform som är bäst för barnet beroende på omständigheterna som framkommer i det enskilda fallet. Vårdnadsreformen betonade betydelsen av rättsens skyldighet att utreda de skäl som åberopas av vårdnadshavare när de motsätter sig gemensam vårdnad. Propositionen till 2006 års lagändring betonar betydelsen av att motsättningar mellan föräldrar ska tas på allvar och utredas. Vad som anses förenligt med barnets bästa är främst en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Vid tvist om vårdnaden ankommer det på rätten att utreda varje enskild situation och besluta om vilken vårdnadsform som är lämpligast. Därefter har domstolen till uppgift att utreda om ett utövande av gemensam vårdnad är möjlig eller inte. Förarbetena till 2006 års vårdnadsreform samt analyserade rättsfall visar att de kriterier som kan vara av avgörande karaktär vid bedömningen är:

- Om den ena föräldern saboterat umgänget.
- Om det anses vara olämpligt att ”rycka upp barnet från dess invanda miljö”.
- Om föräldrarna har en så ”djup och svår konflikt” att de har samarbetssvårigheter i frågor som rör barnet.
- Om någon av, eller båda föräldrarna, anses vara olämpliga vårdnadshavare.

För att kunna fatta bästa möjliga beslut krävs att domstolen utreder varje situation noga för att utreda om tvisten är av så allvarlig karaktär att ett framtida samarbete omöjliggörs. Vid bedömningar i vårdnadstvister tas

hänsyn till tidigare incidenter, men hänsyn tas även till eventuella framtida problem som kan uppstå.

Förord

Inledningsvis vill jag börja med att tacka min handledare professor Eva Ryrstedt, för värdefull och inspirerande handledning vid uppsatsskrivandet. Jag vill även tacka övriga lärare vid juristutbildningen som bidragit med synpunkter och idéer.

Denna tid har inte bara varit spännande och rolig utan även kämpig och svår. Mitt stora stöd och min styrka för att ta mig igenom utbildningen har jag funnit hos mina nära och kära, främst min familj. Jag vill tacka mina föräldrar för er tro och er eviga uppmuntran i svåra men också lättare tider. Sedan vill jag också tacka mina syskon och främst min make för ditt stöd, din kärlek och all konstruktiv kritik du bidragit med.

Hala Zeidan

Förkortningar

FB	Föräldrabalken
HD	Högsta domstolen
LVU	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser vård av ung
NJA	Nytt juridiskt arkiv
SekrL	Sekretesslagen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
PassL	Passförordningen (1979:664)
Prop.	Proposition
ÄktB	Äktenskapsbalken (1987:230)

1 Inledning

Då vi lever i ett samhälle där allt fler par separerar, resulterar detta i att barn ofta kommer i kläm. Gemensam vårdnad är den vanligaste vårdnadsformen i Sverige, eftersom lagstiftaren genom 1998 års vårdnadsreform bestämde att det skulle vara huvudregel i svensk rätt.¹ Presumtionen om gemensam vårdnad togs dock bort i och med 2006 års vårdnadsreform. Lagändringen innebär numera att rätten ska utgå från principen om barnets bästa vid beslut om vilken vårdnadsform som ska råda i det enskilda fallet. Vidare ska avgörandet basera sig på vilken vårdnadsform som är lämpligast i varje enskilt fall. Barnets rätt till båda sina föräldrar har ansetts som förenligt med barnets bästa och domstolarna arbetar effektivt med att förverkliga visionen bakom lagändringen. Intentionerna är bland annat att främja arbetet för ett gemensamt föräldraansvar och samtidigt förse barnet med en god och nära kontakt med båda sina föräldrar, oavsett föräldrarnas relation till varandra.²

Statistiska undersökningar visar att cirka 92 procent av alla föräldrar med barn mellan 1 och 17 år idag har gemensam vårdnad. Det innebär att föräldrar idag i högre utsträckning delar på vårdnadsansvaret och att lagstiftarens intentioner med reformarbetet gett ett gott resultat. Den minoritet av föräldrar som inte har gemensam vårdnad utgör cirka 8 procent, varav 7 procent där mamman har vårdnaden och i endast 1 procent där fadern tillerkänts ensam vårdnad.³

Vårdnadsreformen 1998 har fått en stor betydelse i svensk rätt i och med att barnet fick en mer skyddad ställning samt stärkt rätt till båda sina föräldrar. Vårdnadsreformen innebar en presumtion för gemensam vårdnad. Genom 1998 års lagstiftningsändring kom allt fler föräldrar att ha gemensam vårdnad, detta i och med att domstolen kunde döma till gemensam vårdnad

¹ Prop 1997/98:7, s 1

² Prop 2005/06:99, s 38 ff

³ http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____255870.aspx

fast den ena föräldern motsatte sig denna vårdnadsform.⁴ Detta ändrades dock i och med 2006 års vårdnadsreform som syftade till att stärka barnperspektivet ytterligare. Detta gjordes genom att betydelsen av barnets bästa tydliggjordes i lagtexten. Vidare betonades att presumtionen om gemensam vårdnad upphört och att man numera skulle utgå ifrån barnets bästa vid beslut om vårdnad, boende och umgänge.⁵

Det finns alltså situationer då gemensam vårdnad inte är förenligt med barnets bästa. Uppsatsen syftar till att ge läsaren en fördjupad förståelse för när det kan anses föreligga skäl som talar mot en gemensam vårdnad. Enligt propositionen bakom 2006 års vårdnadsreform är ensam vårdnad bland annat relevant då en förälder brister i sin omsorg. Lagstiftaren betonar att en förälders motstånd till gemensam vårdnad måste tas på stort allvar. Framförallt i situationer där det framkommer att det förekommit våld eller annat övergrepp från den ena föräldern. Även när föräldrarnas konflikt är så djup att ett samarbete i frågor som berör barnet är omöjligt, kan rätten besluta om ensam vårdnad. Detta eftersom föräldrarnas samarbetsförmåga kan påverka om barnets behov tillgodoses.⁶

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att redogöra för de svenska reglerna om vårdnad i FB och hur reglerna tillämpas av domstolarna. Uppsatsen syftar vidare till att belysa problematiken vid vårdnadstvister och utreda vad som är avgörande för domstolen vid tillämpande av ensam vårdnad. Enligt lagstiftarens intentioner med 1998 års lagändring ska huvudregeln i svensk rätt vara gemensam vårdnad. Rätten kunde i och med lagändringen besluta om gemensam vårdnad oavsett om den ena föräldern motsatte sig denna vårdnadsform.⁷ I och med 2006 års vårdnadsreform togs presumtionen om gemensam vårdnad bort. Istället ska domstolarna grunda sitt beslut på vilken vårdnadsform som är bäst för barnet beroende på omständigheterna som

⁴ Prop 1997/98:7, s 49 ff

⁵ Prop 2005/06:99, s 38 ff

⁶ Prop 2005/06:99, s 49 ff

⁷ Prop 1997/98:7, s 49 ff

framkommer i det enskilda fallet.⁸ I uppsatsen diskuteras vilka kriterier som måste vara uppfyllda då reglerna om ensam vårdnad är tillämpliga och kan tilldömas. Vilka skäl är av avgörande karaktär vid tvister som resulterar i att vårdnaden anförtros en av föräldrarna? Vidare diskuteras i uppsatsen huruvida 2006 års lagändring resulterat i att presumtionen om gemensam vårdnad avtagit som norm i den svenska familjerätten. Därefter redogörs även för hur reglerna om vårdnad tillämpas i domstolarna.

1.2 Metod

För att kunna genomföra denna utredning har sedvanlig rättsdogmatisk metod använts. Utredningen sker med utgångspunkt från vårdnadsreglerna i Föräldrabalken (1949:381)⁹ och förarbetena till 1998 års vårdnadsreform. För att besvara frågeställningarna har främst doktrin, förarbeten men även praxis använts. Genom användning av förarbeten har en tydlig bild om lagstiftarens intentioner presenterats. Praxis har använts som underlag för att utreda rättstillämparens argumentation vid tillämpning av lagarna, de fall som tagits upp i utredningen har varit publicerade fall som anses relevanta för besvarandet av frågeställningarna. I utredningen behandlas också vårdnadskommitténs utvärdering av vårdnadsreformen och på så sätt har en övergripande bild, om hur reglerna används i praktiken, redovisas.

1.3 Disposition

För att utreda frågeställningen om vilka kriterier som måste vara uppfyllda, för att ensam vårdnad ska bli aktuell, består den deskriptiva delen av uppsatsen av en redogörelse för föräldrabalkens regler om vårdnad. Eftersom föräldraskap innebär ett expanderat ansvar för ett annat liv än det egna, följer en kort beskrivning av vårdnadshavarnas ansvar och skyldigheter gentemot barnet. I uppsatsens 2 kap tydliggörs även för vad som avses med rättslig- och faktisk vårdnad. Frågan om vem som anses vara vårdnadshavare besvaras i kapitel 3. Därefter ges en kort inblick i hur

⁸ Prop 2005/06:99, s 38 ff

⁹ Hädanefter FB

förfarandet går till vid en vårdnadstvist, vilket är av väsentlig betydelse då det kan vara flera myndigheter inblandade för att utreda hur barnet uppfattar situationen.

För att besvara frågeställningarna redogörs för de kriterier som måste vara uppfyllda för att ensam vårdnad ska tillerkännas en av föräldrarna. Detta avsnitt behandlar frågan om vilka kriterier som kan vara avgörande vid domstolens bedömning. För att få en djupare bild om hur reglerna tillämpas i realiteten har vårdnadskommitténs utredning, om vem som får vårdnaden vid tvist, belyst i vilken utsträckning kvinnor respektive män anförtros ensam vårdnad. Även praxis har belysts och diskuteras i analysen då de ställs i kontrast till reglerna i FB. Avslutningsvis redogörs frågeställningarna med utgångspunkt från det redovisade materialet.

2 Vårdnad

2.1 Historisk tillbakablick

Under 1900- talet skedde en del förändringar i föräldrabalken som resulterat i dagens förändrade tillämpning. Lagtexten har inte alltid sett ut som den gör idag, utan det har skett kontinuerliga lagändringar för att anpassa lagen till dagens samhälle. Intentionerna bakom lagändringarna har samtidigt syftat till att förbättra resultatet som följer av rättens domar.

Redan år 1983 infördes en presumtion för gemensam vårdnad efter äktenskapsskillnad.¹⁰ Om föräldrarna inte framförde något yrkande om vårdnaden behövde rätten inte fatta beslut i frågan utan vårdnaden fortsatte att vara gemensam. Lagändringen innebar att man skulle ställa barnets behov i främsta rummet och därför underlättade man för ogifta samboende föräldrar att få gemensam vårdnad då de endast behövde anmäla detta till pastorsämbetet.¹¹ År 1991 gjordes en lagändring som möjliggjorde en rätt för ogifta att anmäla om gemensam vårdnad vid faderskapsbekräftelse. Under denna tid syftade den nya lagstiftningen till att främja medling mellan föräldrarna i ärenden om vårdnad, boende och umgänge. En möjlighet till samarbetssamtal kunde erbjudas av såväl kommun som domstol. Förändringarna syftade till att främja ett samarbete samt verka för samförstånd mellan föräldrarna i så stor utsträckning som möjligt. 1991 års lagändring i föräldrabalken resulterade i att den gemensamma vårdnaden fick en starkare betydelse i den svenska rätten. Gemensam vårdnad var relevant i fall där föräldrarna var överens om vårdnadsformen men även i situationer där föräldrarna inte ansåg att en gemensam vårdnad var helt otänkbart.¹² En annan ändring som gjordes var att den förälder som hade vårdnaden om barnet hade en skyldighet att ge umgängesföräldern

¹⁰ Prop 1981/82:168

¹¹ Lagen (1983:47) om ändring I föräldrabalken, 6 kap. 3 § 2 st FB

¹² Prop 1981/82:168, s 2 ff

information om barnet.¹³ Lagändringen bidrog även till att ytterligare en ny regel infördes. Regeln innebar att rätten vid avgörande om vad som är barnets bästa skulle fästa avseende särskilt vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.¹⁴

Men det var inte förrän 1998 års lagändring som institutet gemensam vårdnad fick sitt stora genomslag i den svenska rätten. Även då infördes en ny lagregel, regeln om att barnets bästa alltid ska komma i det främsta rummet. Regeln innebar att rätten skulle fästa särskild vikt vid denna princip vid tvister rörande vårdnad, boende och umgänge. Lagändringen medförde att domstolen kunde döma till gemensam vårdnad fastän en av föräldrarna motsatte sig denna vårdnadsform. Förutsättningen för att domstolen ska kunna döma till gemensam vårdnad mot förälderns vilja är att det är förenligt med barnets bästa. Tidigare ansågs den gemensamma vårdnaden som en frivillig vårdnadsform och användes endast i fall där ingen av föräldrarna motsatte sig det. Genom lagändringen banade man väg för en ökad användning av den gemensamma vårdnaden då man ansåg att denna vårdnadsform var mest förenlig med barnets bästa. Fastän domstolen, från och med 1998 års lagändring, kan döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja måste detta ske med stor försiktighet och lyhördhet. Vidare betonade lagstiftaren att det oftast inte är lämpligt att gå emot en förälder som åberopar tungt vägande skäl. En förälder som blivit misshandlad av en annan kanske inte kan tillgodose barnets trygghet, omsorg och behov vid gemensam vårdnad vilket därmed inte kan anses vara förenligt med barnets bästa.¹⁵

Den senaste lagändring angående vårdnad, boende och umgänge trädde ikraft genom 2006 års vårdnadsreform. Förslaget syftade till att stärka barnperspektivet. Vidare betonades att barn har ett fullt och mänskligt värde och dessutom är i behov av ett eskalerat skydd eftersom de är särskilt sårbara individer. I förarbeten betonades också barnets rätt till en nära och

¹³ Ibid., s 31

¹⁴ Prop 1990/91:8, s 35 ff

¹⁵ Prop 2005/06:99, s 170

god kontakt med båda sina föräldrar. Eftersom Sverige ratificerat barnkonventionen är det viktigt att de grundpelare som kommer till uttryck där införlivas i svensk rätt. Förslaget innebar att principen om barnets bästa skulle komma till uttryck i den svenska lagstiftningen. Rätten ska således respektera barnet och dess integritet och därför ta hänsyn till hur barnet uppfattar situationen. Vid bedömningen ankommer det också på rätten att utreda hur barnet påverkas av potentiella omställningar.¹⁶ Numera finns ingen presumtion om gemensam vårdnad, ändå anses gemensam vårdnad vara en bra vårdnadsform ur barnets perspektiv.¹⁷ Lagförslaget innebar inga förändringar angående domstolens behörighet att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja. Vårdnadsreformen betonade dock betydelsen av rättens skyldighet att utreda de skäl som åberopas av vårdnadshavare när de motsätter sig gemensam vårdnad. Propositionen betonar betydelsen av att motsättningar mellan föräldrar ska tas på allvar och utredas. Detta är av väsentlig betydelse eftersom vårdnadshavarnas samarbetsförmåga har stor relevans för att kunna tillgodose barnets bästa. Detta är även ett av skälen till att lagstiftaren ansåg att barnets bästa skulle uttryckas klarare i lagstiftningen. Resultatet av vårdnadsreformen blev således att inga andra intressen ska kunna gå före barnets bästa. De omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av vad som är förenligt med barnets bästa är främst en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Rätten ska även beakta om barnet blir, blivit eller om det föreligger en risk för övergrepp. Domstolen ska också fästa avseende vid att barnet far illa på grund av andra orsaker. Vid bedömning om barnets bästa ska rätten fästa hänseende vid barnets vilja. Domstolen ska dessutom beakta såväl kortsiktiga som långsiktiga effekter för barnet.¹⁸

¹⁶ Prop 2005/06:99, s 1 och 38

¹⁷ Prop 2005/06:99, s 1

¹⁸ Prop 2005/06:99, s 48-57

2.2 Vårdnadshavares ansvar

2.2.1 Inledning

Även när föräldrarna inte lever tillsammans är det viktigt att barnet har en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Eftersom det är av väsentlig betydelse för barnet att ha båda föräldrarna närvarande och delaktiga i barnets förhållanden syftar föräldrabalkens regler till att uppfylla detta. När ett barn föds står det under vårdnad av en eller båda föräldrarna. Vårdnaden består vanligen till den dag då barnet blir myndigt, d.v.s. fyller arton år.¹⁹

2.2.2 Rättslig och faktisk vårdnad

Den *rättsliga vårdnaden* inbegriper en vårdnadshavares rättighet och skyldighet att sörja för barnets personliga omvårdnad och angelägenheter. I FB tals oftast om den rättsliga vårdnaden om barnet. Om man har den rättsliga vårdnaden om ett barn innebär det att vårdnadshavaren har det rättsliga ansvaret för att tillgodose barnet med dess grundläggande behov. Vårdnadshavaren har en skyldighet att tillgodose barnet med den tillsyn som barnet är i behov av beroende på ålder och mognad. Dessutom ska vårdnadshavaren svara för att barnet ska kunna få en tillfredställande försörjning och utbildning. Den rättsliga vårdnaden innebär också en skyldighet att ta beslut i barnets personliga förhållanden.²⁰

Utöver den rättsliga vårdnaden finns också den faktiska vårdnaden. Det är inte alltid den rättsliga och den faktiska vårdnaden infaller samtidigt. Under vissa omständigheter kan en vårdnadshavare besitta den *rättsliga vårdnaden* men bli tvungen att överlämna den *faktiska vården*. Detta kan exempelvis vara i situationer då vårdnadshavaren av någon anledning inte kan tillgodose barnet med den dagliga omsorgen. Detta kan ske frivilligt men också genom tvång.²¹

¹⁹ 6 kap. 2 § 1 st. FB

²⁰ Prop 1981/82:168, s 23 ff

²¹ Saldeen, 2009, s 145

2.2.3 Vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter

Den person som är vårdnadshavare för barnet står inför en del rättigheter men också skyldigheter. I 6 kap. 1 § FB stadgas barnets rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran, vilket är vårdnadshavarens ansvar och skyldighet att ombestyras. Vårdnadshavaren har till uppgift att tillgodose barnet såväl psykiskt som materiellt. Vårdnadshavaren har en skyldighet att ge barnet en god fostran där det också ska kunna utveckla sina inneboende egenskaper för att sedan kunna frigöra sig från vårdnadshavarens ansvar. Vidare innebär en god fostran att vårdnadshavaren också lär barnet att ta ansvar för sitt eget beteende och sätta gränser för sitt handlande. I lagtexten stadgas också att vårdnadshavaren ska beakta och respektera barnets individuella egenskaper och de särskiljande drag.²² Uppräkningen av dessa rättigheter har betydelse vid ett flertal premisser, såväl för vårdnadshavare vid vårdnadsutövandet såsom för domstolar vid avgörande i vårdnadstvister. Som vårdnadshavare har man rätten att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, 6 kap. 11 § FB. I det sammanhanget ska vårdnadshavaren även beakta barnets stigande ålder och fästa avseende vid dess synpunkter och önskemål i olika frågor. Lagstiftarens intentioner är dock inte att avbörda vårdnadshavaren från dess ansvar genom att låta barnet bestämma i frågor som det inte är fullt utvecklat för. Det faller inom vårdnadshavarens ansvarsområden att förse barnet med den tillsyn som barnet är i behov av beroende på utveckling, ålder och andra omständigheter.²³ Vid ensam vårdnad bestämmer föräldern med vårdnadsansvaret själv i frågor som rör barnet. Om föräldrarna däremot har gemensam vårdnad ska de gemensamt bestämma i frågor som rör barnet, 6 kap. 13 § 1 st FB. Den vårdnadshavare som har barnet boende hos sig bestämmer själv i vardagliga beslut i frågor om den dagliga omsorgen.²⁴ Vad som omfattas av den dagliga omsorgen är frågor om exempelvis mat, träning, fritid, sovtider mm. Det kan också röra sig om kortvariga resor till

²² Prop 2005/06:99, s 35

²³ Prop 1993/94:57, s 20

²⁴ Ryrstedt, 2002, s 16

utlandet men dock inte längre vistelser utomlands då det kräver den andra vårdnadshavarens samtycke.²⁵ Om den ena föräldern däremot har enskild vårdnad innebär det att denna själv fattar beslut i alla frågor som rör barnets personliga angelägenheter.²⁶ Om föräldrarna inte kan enas och har ett gemensamt vårdnadsansvar fördelas vårdnadshavarnas beslutskompetens efter två huvudprinciper; Dels vilken förälder som är tillgänglig för barnet, dels vilken typ av beslut som ska fattas, är det ett beslut som rör barnets vardag eller dess framtid.²⁷ Beslut som är av ingripande karaktär på barnets framtid, får inte beslutas av en av vårdnadshavarna när gemensam vårdnad föreligger. Endast i fall då barnets bästa kräver det, kan en vårdnadshavare fatta beslut på egen hand om den andra föräldern skulle vara förhindrad, 16 kap. 3 § FB.

Frågor som rör barnets skolgång och bosättning är exempel på frågor som anses vara av mer ingripande karaktär och därmed utgör undantag från den dagliga omsorgen.²⁸ I samband med vårdnadsreformen år 1998 uttalade lagstiftaren att bestämmelserna rörande den dagliga omsorgen i vardagssituationer, inte behövde uttryckas genom en regel. Anledningen därtill är främst för att detta kan anses vara av konfliktskapande karaktär för vårdnadshavarna. Frågan om vem som har beslutanderätten vad gäller farofyllda fritidsaktiviteter ansågs hänförlig till den dagliga omsorgen.²⁹ I förarbeten uttalas att beslutsfattande gällande barnets skola eller om var i landet barnet ska bo, kräver båda vårdnadshavarnas samtycke.³⁰ Eftersom en flytt kan försvåra kontakten mellan barnet och den förälder som inte sambor med barnet måste vårdnadshavarna vara eniga i frågan om flytt till annan ort. Lagstiftaren betonar att om vårdnadshavarna inte kan komma överens i frågan ska rådande förhållande bestå.³¹ Barnets boende kan

²⁵ Saldeen, 2009, s 149

²⁶ SOU 1995:79, s 101 ff

²⁷ Schiratzki, 2005, s 95

²⁸ Prop 1975/76:170, s 178

²⁹ SOU 2007:52. s 33

³⁰ Prop 1975/76:170, s 178

³¹ Schiratzki, 2005, s 96 ff

regleras genom en dom eller ett ömsesidigt upprättat avtal som har en verkställande funktion, 6 kap. 14 a § FB.³²

Även då pass ska utfärdas krävs båda vårdnadshavarnas medgivande. Om det framkommer att det saknas skäl för att den frånvarande vårdnadshavaren inte skulle lämna sitt samtycke till passet kan undantag medges.³³ Undantag kan tillämpas i situationer där exempelvis vårdnadshavaren är förhindrad att infinna sig när en passansökan görs på grund av utomlandsvistelse.³⁴ Enligt praxis ska undantagsreglerna endast tillämpas i väldigt särpräglade fall. Reglerna ska dessutom tillämpas restriktivt i fall då vårdnadshavaren uttryckt en vilja om att pass inte ska utfärdas utan dess tillåtelse.³⁵ Om barnet ska åka på en längre utlandsresa krävs att föräldrarna når samförstånd i frågan. Ska däremot barnet åka på en resa tillsammans med boendeföräldern och detta inte påverkar umgängesrätten behövs inte något medgivande från den andra vårdnadshavaren.³⁶ Vårdnadshavarna måste samtycka i frågor om barnets skola och utbildning. Anledningen till att båda vårdnadshavarnas medgivande krävs är för att det föreligger ett vitesansvar³⁷ som föräldrar kan åläggas om barnet missköter sin skolgång.³⁸

För att barnet ska få åtnjuta psykiatrisk vård eller behandling krävs att vårdnadshavarna är överens om att barnet är i behov av vård. Vidare innebär detta att vårdnadshavarna har vetorätt angående barnets omvårdnad. Även här finns undantag från huvudregeln. Undantagsregeln gäller främst i fall där vårdnadshavaren utsatt barnet eller någon annan i familjen för övergrepp eller annat våld och motsätter sig att barnet ska bearbeta händelserna.³⁹

Vårdnadshavare är oftast barnets förmyndare vilket medför rätten till att förvalta barnets tillgångar och att företräda barnet i ekonomiska situationer,

³² Prop. 1997/98:7, s 56

³³ 7 kap. 2 § PassL. och 3 § 2 st. Passförordningen (1979:664).

³⁴ Prop 1977/78.156, s 43

³⁵ RÅ 1987 ref 127

³⁶ Wickström, JT 2002/03, s 335

³⁷ 3 kap. 13-16 §§ SkoL. (1985:1100)

³⁸ SOU 2007:52, s 33

³⁹ Schiratzki, 2005, s 101

10 kap. 2 §. Vidare omfattar vårdnadsansvaret också en ersättningsskyldighet enligt 6 kap. 2 § 2 st 3 p. Detta gäller i situationer där barnet vållar skada genom uppsåt eller oaktsamhet på tredje man eller dennes egendom. Vårdnadshavaren har ett tillsynsansvar för att förhindra att barnet vållar tredje man skada.⁴⁰

När barnet uppnår 18 års ålder upphör vårdnaden enligt 6 kap. 2 § 1 st. Men om barnet skulle ingå äktenskap dessförinnan anses vårdnaden ha upphört i samband med äktenskapets ingående.⁴¹

2.2.4 Vårdnadsform vid barnets födsel och äktenskaps-skildnad?

Av föräldrabalkens 6 kap. 3 § framkommer det att om föräldrarna ingått äktenskap vid barnets födsel, står de båda som vårdnadshavare och utövar vårdnaden gemensamt. Om modern inte är gift när barnet föds får hon ensam vårdnad, 6 kap. 3 § FB. Detta innebär att om kvinnan lever i ett samboförhållande anses inte sambon vara vårdnadshavare per automatik. Det är inte först förrän efter det att fadern skickar in en ansökan om faderskapsfastställande som faderskapet fastställs.⁴² Om föräldrarna ingår äktenskap med varandra efter födseln står de båda som vårdnadshavare, dock endast om rätten inte tillerkänt någon annan vårdnaden, 6 kap. 3 § FB.

Vid äktenskapsskillnad mellan vårdnadshavarna gäller vad som framgår av 6 kap. 3 § 2 st, dvs. föräldrarna fortsätter att ha gemensam vårdnad för det gemensamma barnet/barnen. Detta med undantag från den uppräknings som framgår av 6 kap. 5, 7 eller 8 §§, då rätten beslutar att gemensam vårdnad inte är ändamålsenlig i dessa fall. Av 6 kap. 5 § framgår att rätten kan besluta om ändring i vårdnadsförhållandet på begäran av en eller båda föräldrarna. För att domstolen ska kunna tilldöma ensam vårdnad krävs att det finns särskilda skäl som innebär att en gemensam vårdnad inte är

⁴⁰ SOU 2005:43, s 107

⁴¹ SOU 2005:43, s 151

⁴² SOU 1995:79, s 76

förenligt med barnets bästa.⁴³ Skäl som anses tala för en ensam vårdnad är bland annat om det föreligger en så svår konflikt mellan föräldrarna att en gemensam vårdnad omöjliggörs eller att vårdnadshavaren är olämplig.⁴⁴ Även i fall där föräldern vid utövandet av vårdnaden gör sig skyldig till missbruk eller brister i sin omsorg kan rätten besluta om ändring i vårdnaden, 6 kap. 7 §. Om barnet stadigvarande *vårdats eller fostrats i ett annat hem än föräldrahemmet och det är uppenbart bäst för barnet att det rådande förhållandet består* kan domstolen besluta därom, 6 kap. 8 § FB.

⁴³ 6 kap. 5 § FB

⁴⁴ Se vidare NJA 2000 s 343 vilket refereras i kapitel 5.1.3 och NJA 2006 s 26 vilket refereras i kapitel 5.1.4

3 Hur erhålls vårdsnaden?

3.1 Inledning

För gifta par som får barn är rättsläget ganska självklart eftersom gemensam vårdnad uppstår i samband med barnets födelse. Men långt ifrån alla par som får barn i Sverige är gifta, frågan är hur vårdsnaden uppstår för dessa par?

3.1.1 Anmälan om vårdnad till skatteverket

När föräldrarna inte är gifta men vill ha gemensam vårdnad över barnet kan de vända sig till skatteverket. Där kan de göra en enkel anmälan om gemensam vårdnad och få det registrerat. Föräldrarna kan också vända sig till socialnämnden för att godkänna en faderskapsbekaäftelse men endast om frågor om vårdnad inte förordnats av domstol. Det görs dock inte någon prövning av föräldrarnas lämplighet utan liknande frågor utreds endast av domstol. Inte heller görs någon bedömning utifrån vad som är förenligt med barnets bästa.⁴⁵ Men för att en anmälan ska vara möjlig krävs att föräldrarna och barnet har svenskt medborgarskap vilket stadgas i 6 kap. 4 § 2 st FB. När socialnämnden lämnar sitt godkännande av en faderskapsbekaäftelse och föräldrarna i samband med detta gör en anmälan, återstår endast handläggning av skatteverket för anteckning i barnets personakt.⁴⁶

3.1.2 Internt avtal om vårdnad

Vårdnadsreformen år 1998 resulterade i en del ändringar, bl. a genom införandet av regeln i 6 kap. 6 § FB, som stadgar att det råder fullständig avtalsfrihet mellan föräldrarna. Avtalsfriheten rör föräldrarnas samförstånd om vem som ska anförtros vårdsnaden eller om de ska ha gemensam vårdnad. Tvister om vårdnad, boende och umgänge är *indispositiva*. Med indispositiva menas att rätten har ett tillbörligt utredningsansvar när beslut

⁴⁵ Schiratzki, 2005, s 93

⁴⁶ Saldeen, 2002, s 158

ska fattas i känsliga frågor och domstolen är inte bunden av eventuella avtal som slutits mellan föräldrarna.⁴⁷

Formkraven som ställs för ett giltigt avtal om vårdnad är att avtalet är skriftligt och undertecknat av båda föräldrarna samt godkänt av socialnämnden. För att avtala i vårdnadsfrågor krävs att åtminstone en av föräldrarna har vårdnaden om barnet annars är avtalet utan verkan. Om de biologiska föräldrarna inte har vårdnaden om barnet kan de inte påverka rådande förhållande genom ett avtal. Om föräldrarna kommit överens om att de ska ha gemensam vårdnad krävs således ett godkännande från socialnämnden. För att socialnämnden ska lämna sitt godkännande krävs att den valda vårdnadsformen inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa.⁴⁸ Oavsett vilken vårdnadsform föräldrarna väljer att avtala om är kravet att det är förenligt med barnets bästa. I annat fall kommer socialnämnden inte att erkänna avtalet, 6 kap. 6 § st 2. Då socialnämnden prövar avtalets giltighet ska detta ske med avvägning om barnets bästa och barnets vilja beroende på barnets ålder och mognad, 6 kap. 2 b § FB. Socialnämnden får inte ändra avtalet i något avseende utan endast godkänna eller vägra att godkänna föräldrarnas överenskommelse. Det ankommer på socialnämnden att säkerställa att avtalet är tydligt och fullständigt och på så sätt säkerställs även avtalets verkställighet. Från och med den tidpunkt då avtalet undertecknas av föräldrarna och godkänns av socialnämnden anses avtalet ha samma verkan som en dom och kan därför också verkställas.⁴⁹ I 6 kap. 17 a § st 4 FB stadgas att ett godkännande inte kan återkallas eller överklagas.

3.1.3 Domstolens behörighet vid vårdnadstvist

Fast föräldrarna har gemensam vårdnad kan domstolen besluta att anförtro vårdnaden åt endast en av föräldrarna på begäran av någon av föräldrarna, 6 kap. 5 § FB. Domstolen kan däremot besluta om gemensam vårdnad om det endast är en förälder som motsätter sig den gemensamma vårdnaden.

⁴⁷ Saldeen, 2002, s 159

⁴⁸ Walin, 2001, s 6:33

⁴⁹ Walin, 2001, s 6:33

Däremot får rätten inte besluta om gemensam vårdnad om båda föräldrarna invänder emot det.⁵⁰ Vid mål om äktenskapsskillnad kan rätten komma att överflytta vårdnadsansvaret på endast ena föräldern utan yrkande därom av vårdnadshavarna. Detta är däremot endast möjligt om det är uppenbart oförenligt med barnets bästa att den gemensamma vårdnaden fortlöper, 6 kap. 3 § st 2.⁵¹ Uppkommer en vårdnadstvist i samband med frågan om äktenskapsskillnad har domstolen vissa underrättelseskyldigheter.⁵² Det åligger rätten att informera föräldrarna om att den gemensamma vårdnaden fortsätter att löpa under betänketiden.⁵³ Rätten kan beröva en förälder vårdnaden på socialnämndens begäran om vårdnadshavaren utsätter barnet för bestående fara som medför att barnets hälsa och utveckling riskeras. Detta aktualiseras dock endast när barnet tagits om hand med stöd av 1 § (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Alla beslut som fattas om vårdnad och umgänge, ska beslutas med utgångspunkt från barnets bästa.⁵⁴

I fall där föräldrarna har gemensam vårdnad men den ena föräldern är varaktigt förhindrad att utöva vårdnaden kan domstolen överflytta hela vårdnadsansvaret till den ena föräldern, 6 kap. 8 a §. Om båda föräldrarna är förhindrade att utöva vårdnaden, kan rätten besluta att vårdnaden överflyttas till en eller två särskilt förordnade förmyndare.⁵⁵

Vid båda vårdnadshavarnas död ska domstolen på begäran av socialnämnden anförtro vårdnaden till särskilt förordnade vårdnadshavare, 6 kap. 9 § st 1 p 2. I 2 st regleras vidare att den efterlevande föräldern ges företräde att överta vårdnaden i fall då den ena föräldern haft enskild

⁵⁰ Prop 1997/98:7, s 50 ff

⁵¹ Ibid., s 51 ff

⁵² Förordningen (1983:490) om skyldighet för domstol att lämna uppgifter beträffande äktenskapsskillnader mm.

⁵³ Sjösten, 2002, s 160

⁵⁴ Fråga om överflyttning av vårdnad prövades i rättsfallet NJA 1993 s 666. Samtliga instanser fann att det mest förenliga med barnets bästa var att vårdnaden anförtroddes fosterföräldrarna, 6 kap 8 § FB.

⁵⁵ Numera 6 kap. 9 § 2 st, tidigare 6 kap. 10 § 2 st FB

vårdnad och avlider. Detta kan ske endast om rätten bedömer att det inte är lämpligare med en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare.⁵⁶

I ärenden om vårdnad, boende och umgänge kan rätten utge ett preliminärt beslut om vårdnaden till dess att frågan avgörs genom dom eller ett beslut som vunnit laga kraft. Ett preliminärt beslut om vårdnaden kan också utges när ett internt avtal godkänts av socialnämnden. Men eftersom denna typ av mål är interimistisk, är det av stor vikt att dessa beslut inte fattas rutinmässigt utan avgörs med utgångspunkt av barnets bästa i varje enskilt fall.⁵⁷

⁵⁶ I hovrättsfallet RH 2001:50 hade en socialnämnd yrkat att vårdnaden skulle överflyttas till en särskild förordnad vårdnadshavare, 6 kap 7 § FB. Se om detta rättsfall bl.a. Wickström i SvJT 2004, s 760 f.

⁵⁷ 6 kap. 20 § första st. FB, Prop 2005/06:99, s 36

4 Förfaranden i mål och ärenden om vårdnad

4.1 Inledning

Mål och ärenden om vårdnad, boende och umgänge är indispositiva. Med indispositiva mål menar man att domstolen har en skyldighet att se till att frågorna blir tillbörligt utredda, vilket stadgas i 6 kap. 19 § st 1 FB. Vidare ankommer det på rätten att utgå ifrån principen om barnets bästa och göra en enskild bedömning i varje enskilt fall.⁵⁸

4.1.1 Samarbetssamtalen och dess utveckling

Då föräldrar som separerar oftast har svårt att nå samförstånd i frågor som rör barnen är det högst önskvärt att medla mellan föräldrarna. Genom denna form av medlingssamtal kan tvister i rätten undvikas, vilket kan anses positivt. Detta främst på grund av att det oftast upplevs som väldigt påfrestande för samtliga parter, framförallt barnen, att genomgå en domstolsprocess. Samarbetssamtal kan förordnas av domstol men samtalen kan också komma till stånd genom föräldrarnas initiativtagande. Då föräldrarna tar eget initiativ till samarbetssamtal brukar de ge bäst resultat, framförallt om det sker innan en domstolsprocess börjar. Kommunerna är skyldiga att erbjuda samarbetssamtal med sakkunnig. Syftet med samarbetsavtalen är att få föräldrarna att enas i frågor som rör barnen.⁵⁹

År 1991 års vårdnadsreform krävde att kommunerna tillhandahöll möjligheterna till samarbetsavtal mellan föräldrarna och domstolarna fick möjligheten till att initiera dessa.⁶⁰ Genom sakkunnig ledning kan föräldrarna resonera sig fram till olika samförståndslösningar för att lösa tvisten. Fastän man inte når fram till en samförståndslösning bidrar samtalen till en ökad förståelse för hur varje part upplever situationen. Metoden

⁵⁸ Prop 2005/06:99, s 36

⁵⁹ Prop 1997/98:7, s 45

⁶⁰ 6 kap. 18 § FB och Schiratzki, 2005, s 272

utreddes av socialnämnden på uppdrag av regeringen inför 1991 års lagändring. Undersökningen visade att föräldrarna kom överens i frågor som de var oeniga i 80 % av fallen och därmed kunde de undgå en rättslig tvist. I fall där ett domstolsförfarande inletts åstadkom man framgångar i 56 % av fallen.⁶¹ Lagstiftaren hänvisar till den ovan nämnda utredningen i propositionen till 1991 års lagstiftningsändring då man konstaterade att värdet och betydelsen av samarbetsavtalen inte längre kan ifrågasättas.

Inför 1998 års lagstiftningsreform diskuterade olika remissinstanser om vilka åtgärder som krävdes för att öka samarbetssamtalens tillgänglighet och kvalitet. Även då betonades betydelsen av att barnets vilja och åsikter alltid ska beaktas i samtalen. Vidare underströks även att det är den rättsliga frågan som ska diskuteras och att samarbetsavtalen inte är någon form av familjerådgivning.⁶²

Vårdnadsreformen 1991 resulterade i att rätten gavs möjlighet att ta initiativ till att rekommendera samarbetssamtal.⁶³ Enligt vårdnadskommitténs utredningar har framgångar uppnåtts i fall då domstolen förordnat om samarbetssamtal som tvistelösningsmetod.⁶⁴ Rättens primära mål är att få föräldrarna att nå samförstånd i frågor som rör barnen och därför rekommenderas medling.⁶⁵ Det är däremot svårare att nå samförstånd mellan föräldrarna när det framkommer anklagelser i form av sexuella övergrepp eller misshandel under medlingen. Av den anledningen beslutar rätten om samarbetssamtal endast i de fall då det inte finns särskilda skäl som talar mot medling och om det kan antas leda till samförstånd.⁶⁶

År 1998 lyftes samförståndsavtalen fram i lagtexten. Dessa belyste föräldrars rätt om att hjälp kunde erbjudas genom samarbetsavtal, 6 kap. 18 § st 1 FB. Under åren 2000 till 2003 ökade samtalen markant efter lagändringen vilket noterades i statens offentliga utredningar år 2005,

⁶¹ Prop 1990/91:8, s 27

⁶² Prop 1997/98:7, s 38

⁶³ Prop 2005/06:99, s 34

⁶⁴ Prop 1997/98:7, s 29

⁶⁵ Prop 2005/06:99, s 121

⁶⁶ Prop 1997/98:7, s 40 och Prop 1990/91:8, s 30

genomsnittligt med cirka 4000 samtal under denna tid.⁶⁷ Samtalen är en rättighet för föräldrarna men dock inte en skyldighet eftersom de inte är obligatoriska. Detta väcker oftast blandade känslor då diskussioner har förts om samarbetsamtalen ska vara obligatoriska eller inte. Men dessvärre har man inte infört någon tvingande regel för föräldrarna att delta i dessa samtal.⁶⁸

4.1.2 Domstolens utredningsskyldighet

Domstolen har en utredningsskyldighet. Frågor om vårdnad, boende och umgänge ska bli tillbörligt utredda av domstolen, 6 kap. 19 § 1 st FB. Innan domstolen fattar beslut i ett ärende om vårdnad, boende och umgänge ges socialnämnden rätt till ett yttrande i ärendet. Socialnämnden är skyldig att lämna information som kan vara av betydande karaktär för målet. Om rätten avgör att ytterligare utredningar krävs för att kunna avgöra målet ska socialnämnden eller något annat offentligt organ ges i uppdrag att utreda ärendet mer ingående, 6 kap. 19 § FB.⁶⁹ Om föräldrarna tvistar om vårdnaden ska domstolen ge socialnämnden tillfälle att yttra sig i målet med anmodan av upplysningar med väsentlighet till vårdnadsfrågan.⁷⁰

Den tjänsteman som påtar sig utredningsansvaret ansvarar för att materialet kommer domstolen tillhanda.⁷¹ När handläggaren, på socialstyrelsen ska utreda barnets situation är det ytterst viktigt att lyssna på barnet, tolka och sätta sig in i dess situation. En bra utgångspunkt för att kunna fastställa barnets bästa är att utredningen bedrivs utifrån ett barnperspektiv. Genom att använda sig av denna metod kan handläggaren lättare kartlägga barnets levnadssituation och skapa sig en uppfattning om hur barnet upplever omständigheterna i familjen. Sedan är det viktigt att analysera och överväga barnets synvinkel och därefter vidta alla nödvändiga åtgärder för att fatta beslut i enlighet med barnets bästa. Denna metod ska enligt socialstyrelsen

⁶⁷ SOU 2005:43, s 225

⁶⁸ SOU 2005:43, s 559

⁶⁹ 6 kap. 19 § st 3 FB och 7 kap. 4 § SekrL

⁷⁰ Sjösten, 2002, s 186

⁷¹ Prop 1990/91:8

användas då man fastställt att utredningsarbetet ska ske utifrån barnets perspektiv. Vid handläggningsarbetet av vårdnadstvister ska barnperspektivet alltid appliceras. Att barnets bästa väger tungt i svensk rätt framkommer av 6 kap. 2 a § FB, där det stadgas att barnets intressen är det primära intresset.⁷² Andra rättsliga principer som rätten och socialtjänsten måste ta hänsyn till vid sitt beslutsfattande är bland annat objektivitetsprincipen. Med objektivitetsprincipen avses allas likhet inför lagen, beslut ska beaktas och fattas sakligt och opartiskt.⁷³ Utredningen ska inte innehålla något förslag till rätten, utan innehållet ska endast bestå av sammanställda fakta och upplysningar om barnet och dess föräldrar. Tjänstemannen får dock själv besluta om han/hon vill avge en slutsats i utredningen med utgångspunkt från principen om barnets bästa. Eftersom det är utredaren som får störst kunskap om barnet och familjen, bör den som gör utredningen också lämna en sammanfattning med förslag till ett beslut till domstolen.⁷⁴ Enligt propositionen bör utredaren redovisa för vilka konsekvenser som kan uppstå för barnet genom olika beslut.⁷⁵ Rätten ska alltid arbeta för att utredningsförfarandet ska vara problemorienterat. Det finns dock ingen reglering om hur utredningen bör bedrivas. Hur noggrant utredaren behöver utreda föräldrarnas utlåtanden, varierar från fall till fall. Efter att utredningen färdigställts ges parterna tillfälle att yttra sig om materialet, därefter skickas det vidare till domstolen. Följaktligen innebär detta att materialet används som processmaterial.⁷⁶

Utredningen ska ge domstolen ett bredare underlag för beslutet eftersom de genom utredningen kan kartlägga olika förslag ur barnets perspektiv. Om rätten finner det nödvändigt och om barnet inte far illa av det, kan domstolen även höra barnet om särskilda skäl föreligger. Vidare kan rätten också kalla sakkunniga inom barnpsykiatri eller inhämta annat utlåtande

⁷² Rejmer, 2003, s 97

⁷³ Ibid., s 96

⁷⁴ SOU 1995:79, s 117

⁷⁵ Prop. 1997/98:7, s 89

⁷⁶ Sjösten, 2002, s 159

från expertis för att säkerställa att rätt beslut fattas utifrån de underlag som inhämtats.⁷⁷

⁷⁷ Prop 2005/06:99, s 36

5 Domstolens ställningstagande

5.1 Inledning

Med vårdnaden om ett barn följer ett visst ansvar, vad händer om man inte fullföljer sin skyldighet och brister i sitt vårdnadsansvar? Om en vårdnadshavare brister i omsorgen, på så sätt att det medför en bestående fara för barnets hälsa och utveckling, ankommer det på rätten att besluta om ändring i vårdnaden.⁷⁸ Vidare innebär detta att barnet kan tas ifrån föräldern om de inte lever upp till sina åtaganden som vårdnadshavare.

Av rättspraxis kan utläsas presumtioner som ligger till grund för domstolens avgöranden. Rätten ska främst utgå från barnets bästa och vilja vid beslutsfattandet och i varje enskilt fall fatta ett beslut om en lösning som är förenlig med denna princip. Då konflikten mellan föräldrarna är så djup att ett samarbete omöjliggörs, ankommer det på domstolen att tillerkänna den mest lämpliga föräldern vårdnaden. Givetvis endast om gemensam vårdnad inte anses vara ett alternativ.⁷⁹ Nedan följer en redogörelse för vilka omständigheter som kan ligga till grund för att rättens beslut angående vem som ska tillerkännas vårdnaden. Vidare följer en redogörelse för hur domstolen resonerat vid bedömning om vårdnaden.

5.1.1 Umgångessabotage

Beslutet om vem som ska tillerkännas vårdnaden avgörs till stor del med bakgrund i vilken av föräldrarna som kan främja en nära och god kontakt med den andra föräldern. Enligt propositionen ska särskild betydelse tas till situationer när boendeföräldern förorsakat umgängessabotage mellan barnet och den andra föräldern. I vilken utsträckning som vårdnadshavaren har hindrat umgänge saknar relevans vid avgörandet. Fokus fästs på att boendeföräldern motverkat umgänget. Vid prognosbestämningen om vad

⁷⁸ 6 kap. 7 § FB

⁷⁹ Schiratzki, 2005, s 227

som är bäst för barnet ska rätten också ta sikte på risken för umgängessabotage i framtiden. Umgängessabotage utgör således en särskild viktig omständighet när rätten ska fatta beslut om vårdnaden. Detta innebär att en allmänt positiv inställning av boendeföräldern inför umgänget inte anses vara tillräckligt. Det krävs att boendeföräldern gör en aktiv insats genom arrangemang och även att uppmuntra barnet till att hålla en kontinuerlig kontakt med den andra föräldern.⁸⁰ Domstolen bör inte anförtro vårdnaden till en förälder som motarbetar en god kontakt mellan barnet och den andra föräldern. Endast om det föreligger skäl för att neka den andra vårdnadshavaren vårdnaden kan rätten besluta därom. Sådana skäl kan vara av den art att barnet eller annan familjemedlem blivit utsatt för misshandel, hot eller annat övergrepp av den andra vårdnadshavaren. Av den orsaken kan umgänget anses olämpligt. Barnets behov av en god relation till båda sina föräldrar bör tillmätas större betydelse än materiella behov, då dessa är av sekundär karaktär.⁸¹

Nedan följer exempel på vad som är att betrakta som umgängessabotage samt hur domstolen argumenterar i dessa fall.

I **NJA 1998 s 675** behandlades frågan om vem som skulle anförtros vårdnaden när modern motverkat faderns umgängesrätt. Mannen anförde att han varit delaktig i sonens liv sedan han föddes men att kvinnan motverkat hans umgängesrätt med sonen. Enligt tingsrättens bedömning hade barnets vårdnadshavare ett ansvar för att tillgodose barnets behov. Ansvaret inkluderade även att tillgodose barnets rätt till umgänge med den andra föräldern. Att kvinnan förhindrat umgänge mellan barnet och fadern är inte förenligt med barnets bästa. Av den anledningen tillerkände tingsrätten fadern umgängesrätt. Hovrätten instämde med tingsrätten och diskuterade kvinnans oförmögenhet att förstå att barnet behöver ha en kontinuerlig kontakt med sin fader. Hovrätten ifrågasatte kvinnans lämplighet som vårdnadshavare. Fallet avgjordes av HD som menade att ett barn har ett stort behov av stabilitet och kontinuitet i sin tillvaro. Eftersom barnet hade levt

⁸⁰ Prop 1990/91:8, s 39 och 61

⁸¹ Ibid., s 61

tillsammans med modern i hela sitt liv och inte träffat fadern sedan han var spädbarn hade en vårdnadsöverflyttning inneburit en fullständig omvälvning i barnets liv. En överflyttning av vårdnaden ansågs av den anledningen inte vara förenligt med barnets bästa. Modern anförtroddes ensam vårdnad.

I fallet **RH 1999:74** hade föräldrarna gemensam vårdnad om ett barn och både mannen och kvinnan yrkade på ensam vårdnad. Tingsrätten bedömde att kvinnan vid tiden för vårdnadstvistens ansågs vara en lämplig vårdnadshavare till barnen. Eftersom rätten ansåg att barnens trygghet kunde äventyras om mannen tillerkändes vårdnaden anförtroddes vårdnaden kvinnan. Fallet överklagades till hovrätten som menade att kvinnan ansågs ha brustit i sitt föräldraansvar eftersom hon medvetet saboterat umgänget mellan fadern och barnet. Vidare fann rätten ingen anledning till att anta att kvinnan skulle komma att ändra inställning angående umgänget. Eftersom fadern inte ansågs vara en olämplig vårdnadshavare och lovade att främja umgänget mellan modern och barnet, tillerkändes han ensam vårdnad.

5.1.2 Kontinuitetsprincipen

En annan omständighet som rätten ska beakta i frågor rörande vårdnad, är att undvika att barnet förflyttas från dess invanda miljö. Denna princip kallas även för kontinuitetsprincipen. Intentionerna bakom kontinuitetsprincipen är att barnet inte ska förflyttas till en främmande miljö som kan upplevas som skadlig för barnets utveckling och trygghetskänsla. Eftersom barn är i behov av kontinuitet och stabilitet utgör denna princip en viktig del vid beslutsfattandet. Vidare innebär detta att rätten måste göra en avvägning mellan barnets behov av en god kontakt med båda sina föräldrar och barnets behov av kontinuitet och stabilitet i tillvaron. Eftersom barn är känsliga individer är de i behov av en oavbruten relation till människor med kontinuitet och förutsägbarhet. Barn är också i stort behov av vuxna som förstår deras signaler och därför är det viktigt att inte avbryta dessa relationer och utsätta barnet för förvirring.⁸² Kontinuitetsprincipen syftar till att förhindra att barn förflyttas från den invanda miljön till en främmande

⁸² SOU 2005:43, s 101

miljö. Detta eftersom det kan vara till skada för barnets utveckling. Speciellt då det gäller barn under tre år är en oavbruten kontakt med boendeföräldern viktig. Eftersom yngre barn har svårare för att hålla fast minnesbilder kan en ständig avbruten kontakt till boendeföräldern få en stor psykisk inverkan på barnet.⁸³

Tingsrättsdomen Mats Sjösten betonar dock att kontinuitetsprincipen ska vara sekundär och att barnets kontakt med båda sina föräldrar ska vara primär vid vårdnadstvister. Om det finns en sannolikhet att barnet utvecklar en god relation till båda sina föräldrar vid en överflyttning, anses det vara värt en omställning i barnets tillvaro.⁸⁴

Nedan redogörs för när domstolen anser att kontinuitetsprincipen är tillämplig.

Fallet **NJA 1992 s 666** berörde frågan om vem som skulle anförtros vårdnaden när modern gjort sig skyldig till umgängessabotage. Kvinnan väckte talan mot mannen i tingsrätten och yrkade att mannen inte skulle äga rätt till umgänge med den gemensamma dottern. Kvinnan menade att hon inte försökt motverka umgängesrätten utan att det var barnet som inte ville träffa fadern. Fastän mannen upprepade gånger getts umgängesrätt av domstolen motarbetades han ständigt av kvinnan. Ett umgänge fick endast komma till stånd på kvinnans villkor vilket hade fungerat under vissa perioder men oftast inte. Tingsrätten menade att vårdnadshavaren hade en skyldighet att motivera och uppmuntra ett umgänge med den andra föräldern. Att kvinnan aktivt motverkat umgängesrätten talade starkt för att hon skulle ses som en olämplig vårdnadshavare och motiverade en överflyttning av vårdnaden. Men eftersom dottern aldrig varit stadigvarande boende hos sin fader innebar en överflyttning av vårdnaden en stor förändring för henne, vilket vore direkt olämpligt. Tingsrätten bedömde att vårdnadsförhållandet skulle bestå. Mannen överklagade till hovrätten som bedömde att tingsrättens dom skulle bestå. HD betonade att det handlade om

⁸³ SOU 2005:43, s 520

⁸⁴ Sjösten, 2002, s 56

en nioårig flicka som hade varit stadigvarande boende hos sin moder i hela sitt liv. Hon har endast träffat sin fader ett tjugotal gånger under senare åren då han utan framgång försökt utöva sin umgängesrätt. För dottern hade dessa omständigheter varit ytterst obehagliga och en överflyttning av vårdnaden skulle innebära en stor omvälvning med oberäkneliga följder för henne. Trots moderns klandervärda agerande kunde det inte anses förenligt med barnets bästa att överföra vårdnaden till mannen. HD fastställde hovrättens domslut.

5.1.3 Samarbetssvårigheter

Vid avgörande om hur vårdnaden ska fördelas, beaktar rätten föräldrarnas förmåga att kunna samarbeta i frågor om barnet för att den gemensamma vårdnaden ska kunna fungera, 6 kap 5 § 2 st FB.⁸⁵ Vid allvarliga samarbetssvårigheter där föräldrarna inte kan samarbeta ska gemensam vårdnad anses vara utesluten. Lagstiftaren menar att gemensam vårdnad inte är förenligt med barnets bästa då det föreligger konkreta samarbetssvårigheter mellan vårdnadshavarna. Därför ska domstolen endast besluta om gemensam vårdnad i fall där föräldrarna kan enas i frågor som rör barnet. I situationer där det förekommer våld eller övergrepp inom familjen innebär det en allvarlig risk för barnets fysiska och psykiska hälsa. Vem våldet riktas mot saknar betydelse enligt lagstiftaren, huvudsaken är att våldet riktas mot någon i familjen. En vårdnadshavare ska tillgodose barnet med trygghet och inte utsätta barnet för fara eller hot. Den förälder som utsätter barnet eller någon annan i familjen för våld, hot eller annan kränkande behandling ska inte tillerkännas vårdnaden. I fall där domstolen gör den bedömning att det inte föreligger någon risk för att barnet inte far illa kan en annan bedömning göras. En förälder som berövar den andra föräldern livet ska av principiella skäl inte anförtrös vårdanden.⁸⁶

Av rättspraxis kan utläsas att samarbetssvårigheter mellan föräldrarna kan resultera i att vårdnaden anförtrös en av föräldrarna. Nedan ges exempel på

⁸⁵ Prop 2005/06:99, s 87

⁸⁶ Ibid., s 114

vad domstolen anser är samarbetsvårigheter som kan leda till ensam vårdnad.

I **NJA 2000 s 343** hade föräldrarna haft gemensam vårdnad om sina två barn. Efter att modern misshandlats av fadern och han dömts till misshandel, begärde modern ensam vårdnad om barnen. Tingsrätten menade att konflikten mellan föräldrarna var svår och djup. Kvinnas uppgifter om mannens våldsamma beteende ansågs vara trovärdiga eftersom de styrktes av att mannen dömts till misshandel efter att ha våldfört sig på kvinnan. Konflikten mellan föräldrarna resulterade i att föräldrarna inte kunde nå samförstånd i frågor som rör barnen. Tingsrätten bedömde att kvinnan skulle anförtros ensam vårdnad. Hovrätten ansåg att de samarbetsvårigheter som föräldrarna haft inte var av sådant slag att gemensam vårdnad omöjliggjordes. Hovrätten bestämde därför att föräldrarna skulle utöva vårdnaden gemensamt. HD anförde i sitt domskäl att om båda föräldrarna motsätter sig gemensam vårdnad krävs det särskilda skäl som talar mot gemensam vårdnad för att vårdnaden ska tillerkännas en av föräldrarna. Ett sådant skäl kan exempelvis vara att en förälder är olämplig som vårdnadshavare därför att den har gjort sig skyldig till våld mot barnet eller den andra föräldern. Ett annat skäl som talar för ensam vårdnad är att det föreligger en så djup konflikt mellan föräldrarna som gör det omöjligt att nå samförstånd i olika frågor som rör barnet. I detta fall bedömde HD att fadern inte kunde anses vara en olämplig vårdnadshavare eftersom misshandeln skett i en upprörd situation sex månader tidigare. HD ansåg dock att det förelåg en svår och djup konflikt mellan föräldrarna som omöjliggjorde ett framtida samarbete och därför tillerkändes modern ensam vårdnad.

I **NJA 1999 s 451** dömde rätten till äktenskapsskillnad mellan en man och en kvinna som hade tre gemensamma barn. År 1997, ca 3 år efter att äktenskapet upplösts, begärde kvinnan ensam vårdnad om barnen. Tingsrättens avgörande grundades på det faktum att kvinnan hade skött den dagliga omsorgen om barnen och att barnen till stor del varit bosatta hos henne efter skilsmässan. Tingsrätten biföll kvinnans talan och hon

tillerkändes ensam vårdnad. Hovrätten anförde att man numera kunde döma till gemensam vårdnad fastän den andra föräldern motsatte sig denna vårdnadsform, detta med stöd av 1998 års lagändring. Hovrätten fortsatte med att förklara att ensam vårdnad endast kunde tillerkännas om det föreligger en så svår och djup konflikt mellan föräldrarna att det är omöjligt för dem att samarbeta i frågor som rör barnen. Eftersom föräldrarnas samarbetsförmåga hade fortsatt att försämrats sedan äktenskapsskillnaden 1995, kunde detta ses som en indikation på att det fanns en ömsesidig ovilja till samförståndslösningar avseende vårdnaden. Någon omedelbar förbättring hade inte skett och av den anledningen fanns inga skäl att frångå tingsrättens bedömning. Socialnämnden gavs i uppdrag av HD att komplettera utredningen i vårdnadsfrågan. I utredningen framgick att föräldrarnas samarbetssvårigheter grundade sig på tidigare konflikter och erfarenheter av att inte komma överens. Föräldrarna hade centrala olikheter i frågor som berörde barnen och av den anledningen kunde de inte enas i vissa frågor. Trots att barnen hade det bra med båda föräldrarna kunde utredaren inte undgå att märka hur föräldrarnas konflikt hade påverkat barnen. I domskälen anförde HD att det skulle fästas särskilt avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna vid bedömning om vad som är barnets bästa. HD betonade att de meningsskiljaktigheter som förekommit mellan kvinnan och mannen ansågs vara långt ifrån vad som enligt förarbetena skulle medföra att domstolen inte borde förordna om gemensam vårdnad mot den ena förälderns vilja. Därför menade HD att gemensam vårdnad var den lämpligaste vårdnadsformen i detta fall.

5.1.4 Föräldrarnas lämplighet

När en vårdnadshavare brister i omsorgen om sitt barn, vilket kan resultera i att det föreligger en risk att barnet drabbas av en bestående fara för sin hälsa eller utveckling, ska rätten frånta föräldern vårdnadsansvaret. Det framkommer av propositionen till 2006 års vårdnadsreform att när en förälder handlar försumligt, till en grad där barnet kan ta skada under utövandet av vårdnaden, anses föräldern inte längre som lämplig

vårdnadshavare. I fall där barnet har omhändertagits med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, kan det utgöra exempel på då föräldern har brustit i sitt föräldraansvar.⁸⁷ I svensk familjerättslig lagstiftning ser man allvarligt på att barns rättigheter inte kränks. Detta framförallt vad gäller förbudet mot bestraffning av barn samt annan kränkande behandling. Vid bedömning om en vårdnadshavares lämplighet tas fasta vid dessa elementära rättigheter som absolut inte får kränkas. En förälder anses olämplig t.ex. när föräldern har gjort sig skyldig till brott mot barnet eller någon annan familjemedlem. Oftast anses det förenligt med barnets bästa om den våldsamma föräldern inte får ta del av vårdnaden. Däremot kan rätten göra en annan bedömning i fall där det inte framkommer att det föreligger någon risk för barnet i framtiden. Skulle däremot en förälder beröva den andra föräldern livet ska denna skiljas från vårdanden. Anledningen är att den inte anses vara en lämplig vårdnadshavare eftersom den fråntar barnet dess trygghetsgivare.⁸⁸

Frågorna om vem som ska anförtros vårdnaden ska avgöras med utgångspunkt från barnets bästa. Rätten har en skyldighet att kartlägga vad som utgör barnets bästa i varje enskilt fall. Barnets ålder, kön och föräldrarnas personliga egenskaper och bostadsförhållande är av betydelse vid prövning om vem som ska anförtros vårdnaden.⁸⁹ Efter att ha fört en prognos över vad som utgör barnets bästa i det enskilda fallet bör bedömningen ta sikte på att föräldrarnas lämplighet. Om det framkommer att en förälder är olämplig under utredningen ska vårdnaden tillerkännas den andra.⁹⁰

Av praxis framkommer det att rätten sätter höga krav på när en förälder anses olämplig. Nedan ges ett exempel på denna situation.

I fallet **NJA 2006 s 26** yrkade mannen på ensam vårdnad. Kvinnan bestred mannens yrkande och yrkade på att vårdnaden skulle förbli gemensam. Till

⁸⁷ Prop 2005/06:99, s 43

⁸⁸ NJA 2000 s 345

⁸⁹ Sjösten, 2002, s 54

grund för sin talan hade mannen framfört att kvinnan var olämplig som vårdnadshavare och att det därför var förenligt med barnets bästa att vårdnaden tillerkändes mannen ensam. Mannen anförde att incidenten i maj 2002, när kvinnan knivhögg mannen ett flertal gånger framför ett av de gemensamma barnen, hade satt djupa spår. Därefter hade mannen utvecklat en djup rädsla för kvinnan och av den anledningen saknades all förmåga för samarbete mellan dem. Kvinnan anförde att händelsen i maj 2002, inte hade återgetts riktigt eftersom hon hade uppfattat situationen annorlunda. Tingsrätten menade att kvinnan inte kunde anses vara en lämplig vårdnadshavare med hänsyn till det brott som kvinnan hade begått. Eftersom föräldrarna kunnat samarbeta på ett bra sätt trots konflikten fann domstolen att förutsättningarna för en framtida samverkan var positiv. Tingsrätten ansåg att det var förenligt med barnets bästa om parterna hade gemensam vårdnad om barnen även i fortsättningen. Av den anledningen ogillades käreandens talan om ensam vårdnad. Hovrätten fastställde tingsrättens dom. HD fann att föräldrabalkens regler om vårdnaden var tydlig när den ena vårdnadshavaren utsatt någon i familjen för våld eller annat övergrepp. Dessutom framkom det av vårdnadsutredningen att det förelåg svåra konflikter mellan vårdnadshavarna och att de därför inte kunde samarbeta i frågor som rörde barnen. Därför fann HD att den lämpligaste vårdnadsformen var ensam vårdnad till mannen.

5.2 Vårdnadskommittens granskning

I en studie gjord av vårdnadskommittén granskades 249 tingsrättsdomar från de första sex månaderna år 2002. Dessa domar berörde vårdnads-, boende- och umgängesfrågor.⁹¹ Vårdnadskommitténs huvudsakliga uppgift var att undersöka hur reglerna om gemensam vårdnad tillämpades i rätten efter vårdnadsreformen 1998. Domarna som granskades berörde 376 barn och gällde föräldrar som tvistade i 247 fall om vårdnad, boende och umgänge. I de övriga fallen behandlades frågan om utseende av särskilt förordnande vårdnadshavare med socialnämnden, där socialnämnden utgjorde en part

⁹¹ SOU 2005:43 del B, s 739

och den andra parten bestod av en ensamstående vårdnadshavare.⁹² I 178 mål behandlade frågan om hur vårdnaden skulle fördelas, det vill säga om föräldrarna skulle ha gemensam vårdnad eller skulle vårdnaden anförtros en av föräldrarna. I 62 procent av fallen dömde domstolen till gemensam vårdnad och i 32 procent av fallen anförtroddes modern ensam vårdnad. I endast 6 procent av fallen gav rätten fadern vårdnaden. Då gemensam vårdnad dömdes hade vårdnaden varit gemensam i tre fjärdedelar av fallen redan innan domstolsförfarandet.⁹³

När domstolen dömde till gemensam vårdnad, mot den ena förälderns vilja, motiverades oftast avgörandet med att samarbetssvårigheterna inte var så allvarliga att de uppvägde det positiva med gemensam vårdnad. Det näst vanligaste skälet är att en av föräldrarna hävdar att den andra föräldern är olämplig på grund av missbruk eller annan psykisk ohälsa. Men i endast 13 av fallen dömdes till gemensam vårdnad mot den ena förälderns vilja. Rätten påpekade att föräldrarnas samarbetssvårigheter var av så allvarlig art att det fanns risk för att barnet skulle förlora kontakten med den ena föräldern om vårdnaden anförtroddes den andra. Därför dömde rätten till gemensam vårdnad för att inte utelämna någon av föräldrarna till den andres ”goda vilja”.⁹⁴ Motiveringen bakom varför ensam vårdnad tillerkändes i åtta av tio domar, var på grund av föräldrarnas allvarliga samarbetssvårigheter. De allvarliga samarbetssvårigheterna omöjliggjorde ett framtida förenande i frågor rörande barnet. Rätten bedömde den andra föräldern som olämplig i en tiondel av fallen.⁹⁵

Enligt direktivet skulle vårdnadskommittén särskilt uppmärksamma hur reglerna om vårdnad, boende och umgänge tillämpats vid misstanke om brott. Av de 249 domar som kommittén gick igenom fanns det påstående om någon form av övergrepp i 36 procent av fallen.⁹⁶ Rätten dömde till gemensam vårdnad i 41 av de 90 fallen och i 37 mål anförtroddes modern

⁹² SOU 2005:43 del B, s 741

⁹³ Ibid., s 753

⁹⁴ Ibid., s 753

⁹⁵ SOU 2005:43 del B, s 753

⁹⁶ SOU 2005:43 del B, s 775

ensam vårdnad. I endast 9 fall tillerkändes fadern ensam vårdnad och övriga fall handlade om umgänge. I 60 fall togs övergreppen upp i domskälen av tingsrätten. Endast i 10 av fallen ansåg tingsrätten att övergreppen var avgörande för beslutet. Övergreppen sågs som exempel på föräldrarnas samarbetssvårigheter i 13 fall. I 9 fall beaktas övergreppen men de var inte av avgörande betydelse. Tingsrätten bedömde att övergreppen inte styrkts i 27 av fallen.⁹⁷

I 47 procent av fallen där övergrepp hävdats, tillerkändes föräldrarna gemensam vårdnad och i 43 procent av fallen anförtroddes modern ensam vårdnad. I fall där övergrepp hävdats tillerkändes fadern vårdnaden i 10 procent av fallen. Slutsatsen som drogs var att tingsrätten dömde till gemensam vårdnad i mindre utsträckning då det fanns påstående om övergrepp än i de fall då det inte fanns några anklagelser därom.⁹⁸

Enligt prejudikat av HD innebar 1998 års ändringar i FB att barnets bästa förutsätter gemensam vårdnad.⁹⁹ Denna presumtion togs dock bort i och med 2006 års vårdnadsreform. Lagändringen innebär numera att rätten ska utgå från principen om barnets bästa vid beslut om vilken vårdnadsform som ska råda i det enskilda fallet. Detta innebär att rätten är skyldig att utreda vilken vårdnadsform som är lämpligast i det enskilda fallet.¹⁰⁰ Att gemensam vårdnad är förenlig med barnets bästa kvarstår även efter 2006 års vårdnadsreform. Numera finns dock ingen presumtion om gemensam vårdnad, utan det ankommer på rätten att besluta i varje enskild situation beroende på omständigheterna som föreligger.

5.2.1 Vanligaste skälen som åberopas i rätten

Vid tvist om vårdnad, boende och umgänge anförs en hel del skäl för domstolen om varför man ska tillerkännas sin rätt. Oberoende av om det handlar om umgänge, ensam vårdnad eller om vilken form av boende

⁹⁷ Ibid., s 753

⁹⁸ Ibid., s 753

⁹⁹ NJA 1999 s. 451 och SOU 2005:43 del A s 110

¹⁰⁰ Prop 2005/06:99, s 38 ff

föräldrarna ska ha möts rätten av flertalet skäl till varför den vårdnadshavaren ska tillerkännas vårdnaden. För att veta vilka skäl som föräldrarna oftast åberopar har vårdnadskommittén granskat domar som besvarar frågan om vilka skäl som oftast ligger till grund för en tvist i dessa frågor. Föräldrarna åberopar en mängd olika skäl till stöd för sin talan för att få sin vilja igenom. Det finns en skillnad mellan vilka skäl som mödrar samt fäder åberopar. De vanligaste omständigheterna som anfördes av *mödrarna* var;

1. Allvarliga samarbetssvårigheter
2. Våld/hot mot föräldern
3. Barnets inställning¹⁰¹

De vanligaste omständigheterna som togs upp av *fäderna* var:

1. Umgångessabotage
2. Samarbetssvårigheterna är inte så svåra som erinrats
3. Barnets inställning¹⁰²

¹⁰¹ SOU 2005:43 del B, s 746

¹⁰² Ibid., s 747

6 Analys

6.1 Kriterier för ensam vårdnad

Principen som domstolarna i Sverige utgår ifrån är att tilldöma gemensam vårdnad i så stor utsträckning som möjligt, dock endast om det är förenligt med barnets bästa. Vårdnadsreformen år 1998 medförde en förändrad syn på familjerätten då man lyfte fram barnets bästa vilket har befasts i lagregeln 6 kap 2 a § FB. Vidare betonades vikten av barnets rätt till en nära och god kontakt med båda sina föräldrar, vilket innebär att den gemensamma vårdnaden är den lämpligaste vårdnadsformen när det inte föreligger särskilda skäl som talar emot denna vårdnadsform. Genom 1998 års lagändring gavs domstolen behörighet att döma till gemensam vårdnad fastän den ena föräldern motsatte sig denna vårdnadsform.¹⁰³ Den senaste vårdnadsreformen år 2006 medförde inga ändringar angående rättens behörighet att döma till gemensam vårdnad trots att den andra föräldern motsätter sig vårdnadsformen. 2006 års lagändringar syftade till att stärka barnperspektivet vilket innebar att man numera inte hade någon presumtion om gemensam vårdnad. Istället ankommer det på rätten att besluta om vad som utgör barnets bästa i varje enskild situation. För att utdöma ensam vårdnad krävs att det finns särskilda skäl som talar för denna vårdnadsform. I förarbetena betonas vikten av att en enskild bedömning görs i varje enskilt fall. Detta har resulterat i att domstolen haft ett stort handlingsutrymme när det gäller frågan om när det ska anses föreligga särskilda skäl som talar mot en gemensam vårdnad. Vidare innebär det att det inte är tillräckligt med att man inte vill ha en gemensam vårdnad vilket varit ett vanligt argument sedan tidigare.¹⁰⁴

När det gäller ensam vårdnad finns det inga entydiga kriterier i svensk lagstiftning eller i FB som måste vara uppfyllda för att vårdnadsformen (ensam vårdnad) ska vinna tillämpning. För att kunna identifiera kriterierna

¹⁰³ Prop 1990/91:8, s 35 ff

¹⁰⁴ Prop 2005/06:99, s 38 ff

har man varit tvungen att vända sig till förarbeten och praxis, det tidigare för att man ska få en djupare förståelse för lagstiftarens intentioner och det senare för att förstå hur rätten avgör samt hur de argumenterar vid bedömningen. Det framkommer av förarbeten och praxis att följande kriterier kan vara av avgörande karaktär när rätten ska besluta om vilken vårdnadsform som är lämpligast i varje enskilt fall:

1. Umgängessabotage
2. Kontinuitetsprincipen
3. Samarbetssvårigheter
4. Föräldrarnas lämplighet

Av propositionen till 2006 års vårdnadsreform framkommer att det bästa ur ett barns synvinkel är gemensam vårdnad. Detta innebär inte att domstolen ska besluta om gemensam vårdnad slentrianmässigt utan omständigheterna som framhålls i varje enskilt fall måste utredas innan domslut fälls.¹⁰⁵ Vidare innebär detta att rätten har en skyldighet att utreda situationen som föreligger i varje enskilt fall och därefter avgöra med utgångspunkt från barnets bästa. I nästa avsnitt ges en redogörelse för hur domstolarna har dömt i fall om enskild vårdnad.¹⁰⁶

6.2 Reglernas praktiska tillämpning

6.2.1 Umgängessabotage

Av förarbeten och praxis framkommer att boendeföräldern inte endast ska vara positivt inställd till en god kontakt med den andra föräldern, utan också måste arbeta aktivt för att främja en god kontakt. Vidare innebär detta att lagstiftaren fäster stor vikt vid att föräldern tillgodoser barnets behov, av att behöva en god kontakt med båda föräldrarna. Detta innebär att boendeföräldern har en skyldighet att kontinuerligt försöka uppmuntra barnet till att skapa en nära och god relation till den andra föräldern.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Prop 2005/06:99, s 49

¹⁰⁶ Ibid., s 39

¹⁰⁷ Prop 1990/91:8, s 39 och 61

I **NJA 1998 s 675** belystes problematiken när boendeförälder hindrade den andra föräldern från att nyttja sin umgängesrätt. De båda lägre instanserna, tingsrätten och hovrätten, ansåg att modern hade brustit i sitt vårdnadsansvar när hon saboterat umgänget. Hovrätten ifrågasatte även hennes lämplighet som vårdnadshavare. Hovrättens ifrågasättande kan tolkas på så sätt att umgängessabotage ses som väldigt allvarligt agerande från föräldern. Anledningen därtill torde vara att vårdnadshavaren inte anses kunna tillgodose sitt barns behov när den inte tillåter att barnet har en god kontakt med den andra föräldern, vilket också framgår av förarbetena. Även HD betonade betydelsen av att boendeföräldern främjar umgängesrätten. Eftersom boendeföräldern i detta fall hade motverkat all möjlighet till umgänge ansåg HD att det fanns anledning att fatta beslut om en vårdnadsöverflyttning. Däremot bedömde rätten att det inte var förenligt med barnets bästa att genomföra en vårdnadsöverflyttning pga. omständigheterna i fallet.

Vid bedömningar om umgängessabotage ankommer det på domstolen att föra en prognos om framtida beteende. Finns det en risk att boendeföräldern fortsätter att sabotera umgänget? Enligt hovrättens bedömning i **RH 1999:74** krävdes det endast att det förelåg en risk för fortsatt framtida sabotage för att vårdnaden skulle överflyttas. Rätten ansåg att moderns beteende förmodligen skulle fortsätta om hon fick behålla vårdnaden. Eftersom det ligger i barnets intresse att ha båda föräldrarna närvarande, fann domstolen att vårdnaden skulle tillfalla fadern. Det faktum att föräldern som drabbats av sabotaget angav ett löfte om att främja umgängesrätten om han blev tillerkänd vårdnaden, var av avgörande karaktär vid bedömningen. Av detta kan utläsas att domstolen också arbetar i förebyggande syfte. Därför beaktas inte endast tidigare beteende utan också framtida vid bedömningen. När det inte finns en anledning som talar mot en vårdnadsöverflyttning tycks rätten inte tveka att överföra vårdnaden till den andra föräldern.

Utredningen som sammanställts av vårdnadskommittén visar att det vanligaste skälet som återopas av fäder, är att de blivit motarbetade av den andra föräldern. Därför har de inte kunnat nyttja sin umgängesrätt. Detta kan ses som ett tecken på att det oftast är kvinnan som har barnet bosatt hos sig under tiden som föräldrarna tvistar om vårdnadsfrågan. Rätten tycks ha detta i åtanke vid bedömningen och därför dömer efter att ha tagit hänsyn till eventuella framtida beteende.

6.2.2 Kontinuitetsprincipen

Kontinuitetsprincipen uppenbarar sig även i fall om vårdnad. Enligt kontinuitetsprincipen ska rätten verka för att bevara barnets stabilitet och trygghet. En överflyttning till en främmande miljö kan upplevas som traumatiskt för barn vilket rätten har till syfte att förhindra. Eftersom domstolen vid avgöranden i frågor om vårdnad, boende och umgänge ska utgå från principen om barnets bästa ska stor fokus fästas kring hur barnet kommer att uppleva den framtida situationen. Eftersom kontinuitetsprincipen är sekundär i detta avseende fästs återigen stor relevans vid barnets rätt till en god kontakt med båda sina föräldrar. En minskad betydelse av kontinuitetsprincipen innebär att barnets bästa betonas. Därför ankommer det på domstolen att utvärdera alla alternativ för att en gemensam vårdnad ska möjliggöras, även om det sker på bekostnad av barnets kontinuitet i vardagen.¹⁰⁸

I **NJA 1992 s. 666** var samtliga tre instanser eniga om att boendeföräldern hade handlat klandervärt när hon förhindrat umgänget mellan den andra föräldern och barnet. De två underinstanserna ifrågasatte även boendeföräldrarnas lämplighet med utgångspunkt från det föreliggande sabotaget. Däremot bedömde samtliga instanser att eftersom barnet levit hela sitt liv tillsammans med boendeföräldern och inte kände den andra föräldern tillräckligt bra, var en vårdnadsöverflyttning inte lämplig. Ett sådant

¹⁰⁸ SOU 2005:43, s 103

förfarande skulle innebära att barnets tillvaro rubbas vilket inte är förenligt med barnets bästa.

Detta fall betonar kontinuitetsprincipens väsentlighet. Vad som kan utläsas av samtliga domskäl är att en förälder måste vara delaktig i barnets liv vid relativ tidig ålder för att rätten ska finna anledning med att främja en god och nära kontakt med föräldern. Detta innebär att om det inte finns en relativt god relation, eller finns skäl som talar för att det kommer att utvecklas vinner kontinuitetsprincipen företräde trots att principen är sekundär. HD:s uttalanden kan tolkas på så sätt att kontinuitet väger tyngre än barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Såväl förarbeten som gällande lagstiftning betonar betydelsen av barnets rätt till umgänge med båda sina föräldrar. Av den anledningen ankommer det på rätten att göra en samlad bedömning då avbrott i kontakten inte har varit i alltför lång tid. Kontinuitetsprincipen sätter barnet i fokus eftersom det är en skyddsvärd aktör. Trots att vårdnadshavaren har handlat försumligt anses det inte förenligt med barnets bästa att barnet ”rycks upp” från den invanda miljön. Rätten försöker göra övergången så smidig och lätt som möjligt för barnet vid överflyttning av vårdnaden. Det är dock inte alltid som en överflyttning kan kännas bekväm för ett barn. I en sådan situation bedömer rätten att det lämpligaste är att låta barnet vara bosatt hos boendeföräldern för att det inte ska ta skada. Denna regel belyser framförallt att barnets bästa alltid ska ställs i det främsta rummet.

6.2.3 Samarbetssvårigheter

Förutsättningen för en fungerande gemensam vårdnad är att föräldrarna kan samarbeta i frågor som rör barnet. I propositionen räknas ett antal exempel om vad som är att betrakta som en så djup och svår konflikt att ett framtida samarbete inte anses vara möjligt. Vidare betonas att förutsättningarna för gemensam vårdnad är att samarbetet kan ske konfliktfritt mellan föräldrarna.

I **NJA 1999 s. 451** framkom vad rätten betraktade som ”svår och djup konflikt”. HD menade att man inte kunnat undgå det faktum att konflikten

påverkat barnen negativt. Ändock fanns förutsättningar för en gemensam vårdnad. Vidare fann HD att konflikten mellan föräldrarna inte var av den art som åsyftas i förararbeten.

Domstolen dömde annorlunda i **NJA 2000 s 345** då man ansåg att konflikten var av så djup och svår art att framtida samarbete kunde uteslutas. HD fäste stor vikt vid den våldsamma incidenten som hade ägt rum ett halvår tidigare. Vidare fann rätten att det inte fanns skäl som talade för att relationen mellan föräldrarna skulle komma att förbättras.

Av det första domskälet kan konstateras att det inte anses tillräckligt att föräldrarna inte kunnat nå samförstånd. HD betonar att institutet gemensam vårdnad väger tyngre än samarbetssvårigheter till följd av en skilsmässa. För att konflikten ska anses vara av svår art, krävs att det finns specifika händelser som medverkat till att den ena föräldern känner sig rädd från den andra. Vidare ska detta vara anledningen till att den ena föräldern inte kan eller vill kommunicera med den, vilket framkommer av det senare fallet. Vad som kan konstateras av dessa fall är att det inte behöver röra sig om våld och hot mellan föräldrarna eller mot barnet. Det är tillräckligt om man kan peka på en specifik händelse som indikerar på att framtida samförstånd inte kommer att nås. Även här görs en framtidsprognos av rätten om huruvida föräldrarna kommer att kunna samarbeta eller inte. Ett förhållande mellan vårdnadshavarna som innebär att samarbetet mellan föräldrarna i frågor som rör barnet inte kan ske utan konflikt talar för ensam vårdnad. I praxis betonas att det anses oförenligt med barnets bästa när föräldrarna inte kan nå samförstånd, eftersom de då inte kan tillgodose barnets behov.

Vårdnadskommitténs utredning visar att det vanligaste skäl som återopas av mödrar är att de finner en svårighet med att nå samförstånd med den andra föräldern. Av samtliga redovisade rättsfall kan utläsas att kvinnor i större utsträckning än män har barnet i sin besittning vid tvist. I de flesta fallen har samarbetssvårigheter styrkts med att mannen varit våldsam eller hotfull mot antingen barnet, kvinnan eller annan familjemedlem. I de fall där kvinnan

inte kunnat styrka mannens aggressiva eller hotfulla beteende har samtliga instanser lämnat saken utan avseende. Rätten betonade också, genom **NJA 2000 s 345**, att en förälder som handlat våldsamt inte per automatik anses vara en olämplig vårdnadshavare. Däremot anses det vara ett skäl som styrker samarbetsvårigheter.

6.2.4 Föräldrarnas lämplighet

Enligt förarbeten ska domstolen frånta en vårdnadshavare vårdnaden om denna brister i omsorgen om barnet. Även när det föreligger en risk för att barnet drabbas av en bestående fara för sin hälsa och utveckling är ensam vårdnad relevant. Vad som kan ifrågasättas är vad rätten finner som brist i omsorgen?¹⁰⁹

Av **NJA 2006 s 26** kan utläsas att exempel på olämplig vårdnadshavare, var en vårdnadshavare som gjort sig skyldig till våld mot barnet eller någon annan familjemedlem.¹¹⁰ Fastän kvinnan gjort sig skyldig till ett dråpförsök på mannen fäste domstolen inte någon särskild vikt vid kvinnans lämplighet som vårdnadshavare. Fokus fästes istället på de samarbetsvårigheter som uppkom på grund av incidenten. Det anmärkningsvärda i detta fall var att både tingsrätten och hovrätten gjorde bedömningen att en gemensam vårdnad var den lämpligaste vårdnadsformen. Detta trots att ett så grovt brott mot den andra föräldern hade begåtts. Inte heller HD resonerade kring kvinnans lämplighet som vårdnadshavare. Däremot fäste rätten stor vikt vid mannens rädsla för kvinnan på grund av händelsen och menade att den var befogad. HD betonade att de samarbetsvårigheter som förelåg, på grund av våldsbrottet mot mannen, inte kunde ifrågasättas. Mannen kunde inte tvingas till att samarbeta med kvinnan och därför dömde HD till ensam vårdnad.

Den slutsats som kan dras av denna dom och andra domar inom samma rättsområde är hur etablerat principen ”barnets bästa” har blivit i svensk

¹⁰⁹ Prop 2005/06:99, s 43

¹¹⁰ NJA 2000 s 345

familjerättslig praxis. Reglerna om barnets bästa har etablerat sig i såväl lagstiftning som i praxis till den grad att det den kommit att bli den överordnade principen. Samtliga två underinstanser betonar hur ovanligt måna föräldrarna är om barnen. Men på grund av att föräldrarna har kunnat nå samförstånd i frågor som rör barnen, var en gemensam vårdnad lämpligast enligt såväl tingsrätten som hovrätten.

Av samtliga analyserade rättsfall kan följande slutsats dras, domstolarna uttalar sig ogärna om en förälders olämplighet som förälder. Anledningen till detta torde vara att rätten inte vill kränka en förälder eller att man anser att det är den grövste graden av vårdslöshet vad ankommer vårdnaden. Av den anledningen sparar domstolarna detta begrepp till det värsta tänkbara fall där en förälder verkligen brustit i sin omsorg.

6.3 Har den gemensamma vårdanden avtagit som norm?

Vårdnadsreformen år 1998 stärkte allmänhetens inställning till gemensamt föräldraansvar, vilket ansågs var nödvändigt vid den tiden. Anledningen till att en förändring av inställning ansågs vara nödvändig var främst för att den gemensamma vårdnaden tidigare ansågs vara en frivillig vårdnadsform. Den gemensamma vårdnaden användes endast i fall där ingen av föräldrarna motsatte sig vårdnadsformen. Genom lagändringen banade man väg för en ökad användning av den gemensamma vårdnaden då man ansåg att denna vårdnadsform var mest förenlig med barnets bästa.

Av vårdnadskommitténs granskning framkommer att tingsrätten dömde till gemensam vårdnad i mer än hälften av fallen under första året av 2002. I endast 32 procent av fallen dömdes till ensam vårdnad.¹¹¹ I förarbetena framkom ingen direkt förklaring till hur svåra samarbetsproblem föräldrarna skulle ha för att den gemensamma vårdnaden skulle falla bort som alternativ. Istället lämnades frågan öppen för diskussion i rätten.

¹¹¹ SOU 2005:43 del B, s 753

Vårdnadskommitténs utredning visade att rätten, efter 1998 års vårdnadsreform, beslutat om gemensam vårdnad i 47 procent av fallen fastän övergrepp hade hävdats. Även när föräldrarna haft allvarliga samarbetssvårigheter och en av föräldrarna motsatt sig vårdnaden, hade rätten dömt till gemensam vårdnad.¹¹² Av praxis kan utläsas att domstolen hade satt höga krav om vad som skulle utgöra särskilda skäl som talade mot en gemensam vårdnad. Endast i mål med exceptionella sakförhållanden tillerkändes ensam vårdnad.¹¹³ Ovan redogjorda skäl talade för att gemensam vårdnad var en norm inom svensk familjerätt.

Inställningen till gemensam vårdnad ändrades dock i och med vårdnadsreformen år 2006 som medförde ett starkare barnperspektiv. Barnets bästa ska vara avgörande för domstolens beslut i frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vidare innebär 2006 års lagändring att det inte längre föreligger en presumtion om gemensam vårdnad. De omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av vad som är förenligt med barnets bästa är främst en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Endast i fall där det föreligger skäl som talar mot en gemensam vårdnad kan domstolen döma till ensam vårdnad.¹¹⁴ Rättsfallet **NJA 2006 s 26** kan ses som en indikation på en förändrad syn på familjerätten och den gemensamma vårdnaden. Av **NJA 2006 s 26** kan man se att HD baserar sitt avgörande på den enskilda situationen och principen om barnets bästa. Den svenska rätten arbetar kontinuerligt för att stärka barnets ställning vilket klart framgår i lagtext men också genom praxis. Eftersom domstolen också arbetar med medling mellan föräldrarna, kan konstateras att redskapen som rätten använder sig av har utvecklats. Detta för att möjliggöra ett eventuellt samarbete mellan föräldrarna men också för att kunna utreda vad som är barnets bästa i den enskilda situationen. Av praxis på området kan utläsas att rätten på senare år har ställt relativt höga krav för att ensam vårdnad ska vinna tillämpning. Vidare kan en skillnad mellan rättsfall innan och efter vårdnadsreformen 2006 kunnat utläsas. Även det faktum att 2006 års lagändring innebär att

¹¹² SOU 2005:43 del B, s 753

¹¹³ Läs kapitel 5

¹¹⁴ Prop 2005/06:99, s 38 ff

rätten vid beslutsfattandet ska göra en individuell bedömning beroende på varje enskild situation, betonar att barns rättigheter stärkts. Att dagens lagstiftning fokuserar på barnets rätt till sina föräldrar, och inte tvärtom, är ett steg i rätt riktning för att främja barnens rätt i samhället. Ovan redogjorda skäl talar för att presumtionen om gemensam vårdnad försvunnit och istället har fokus riktats för att stärka barnets ställning. Att man numera avgör vårdnadsform med utgångspunkt från barnets bästa kan ses som en indikation på att presumtionen om gemensam vårdnad har satt sina spår men också tagits bort. Att principen om barnets bästa fick en starkare betydelse i svensk rätt rimmar väl med tanke på nutidens mångfacetterade familjekonstellationer.

Den svenska lagstiftningen ser mer till individen och värderar familjens och ättens betydelse lägre än andra länder. Sverige tycks ha en mer liberal syn på familjen, då varje individ räknas och har rätt till sin individuella existens medan man i exempelvis Europa anser att individen tillhör en större gemenskap, familjen. Detta kan ses som en indikation på att den svenska lagstiftningen tagit avsteg från den traditionella familjekonstellationen. Tidigare sågs familjen som ett heligt förbund som inte skulle splittras medan man numera fokuserar på individen. Främst riktas fokus mot barnen för att de är skyddsvärda individer som inte alltid kan tillgodose sina egna rättigheter.

Käll- och litteraturförteckning

Propositioner

Prop. 1975/76:170, Lag om ändring i föräldrabalken.

Prop. 1977/78:156 med förslag till passlag.

Prop. 1981/82:168, Om vårdnad och umgänge, m.m.

Prop. 1990/91:8, Vårdnad och umgänge.

Prop. 1993/94:57 Vårdnadshavares skadeståndsansvar.

Prop. 1997/98:7, Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 2005/06:99, Nya vårdnadsregler.

Offentliga utredningar

SOU 1995:79 Vårdnad boende umgänge.

SOU 2005:43 Vårdnad, boende och umgänge.

SOU 2007:52 Beslutanderätt vid gemensam vårdnad.

Litteratur:

Ewerlöf Göran, Sverne Tor, Singer Anna, *Barnets bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar*, femte upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2004.

Rejmer Annika, *Vårdnadstvister*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund, 2003.

Ryrstedt Eva, *Konsensus – förutsättning eller belastning för gemensamt föräldraansvar?*, Juristförlaget i Lund, Lund, 2002.

Saldeen Åke, *Barn- och föräldrarätt*, 6 upplagan, Iustus Förlag, Uppsala, 2009.

Sjösten Mats, *Vårdnad boende och umgänge*, 3 upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 2009.

Schiratzki, Johanna; *Barnrättens grunder*, 2 upplagan, Studentlitteratur, Lund 2005.

Schiratzki Johanna, *Mamma och pappa inför rätta*, Iustus förlag, Uppsala, 2008.

Schiratzki Johanna, *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige – en rättsvetenskaplig undersökning*, Juridiska fakulteten, Stockholms universitet, 2000.

Schuldt Johan, *Rättsfallssamling i familjerätt*, 6 upplagan, Norstedts Juridik, Vällingby 2009.

Singer Anna, *Föräldraskap i rättslig belysning*, Iustus förlag, Uppsala, 2000.

Sjösten Mats, *Vårdnad, boende och umgänge*, 2 upplagan, Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2003.

Walin Gösta, Vängby Staffan, *Föräldrabalken En kommentar. Del 1*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2001.

Walin, Gösta/ Vängby, *Föräldrabalken och internationell föräldrarätt*.

Staffan: En kommentar. Del I, 1-13 kap., 6 upplagan, Göteborg 2001

Wickström, Anita Utövande av gemensam vårdnad, JT 2002-03

Wickström, Anita Nyare rättspraxis- Vårdnad, boende och umgänge SvJT 2004

Artiklar

Ryrstedt, Eva, *Barnets bästa och vilja i domstol*, SvJT 2009 s. 1013-1037.

Ryrstedt, Eva, *Samarbetsamtal – leder det till en ”sann” överenskommelse för barnets bästa, eller bara en förhandlingslösning?*, SvJT 2009 s. 821-841.

Sjösten, Mats: *Vårdnad, boende och umgänge – Några aktuella frågor i anslutning till 6 kap föräldrabalken*, Juridisk Tidskrift vid Stockholms Universitet, 1999/2000, s. 337-355

Internetsidor:

Barn och familjestatistik, 2008

http://www.scb.se/Pages/TableAndChart____255870.aspx

(2010-12-12)

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Högsta domstolen

NJA 1980 s. 709

NJA 1989 s. 335

NJA 1992 s. 93

NJA 1992 s. 666

NJA 1995 s. 398

NJA 1998 s 675

NJA 1999 s 451

NJA 2000 s. 345

NJA 2006 s. 26

Rättsfall från Hovrätterna

RH 1999:74

RH 2001:50